

л. б. 13340

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА СУБОТИЦА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК
СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ

О ЛЕКСИЧКИМ ПОЗАЈМЉЕНИЦАМА

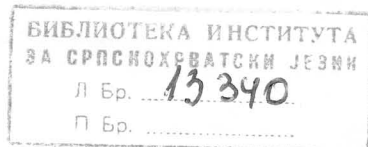
Зборник радова са научног скупа
СТРАНЕ РЕЧИ И ИЗРАЗИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ,
СА ОСВРТОМ НА ИСТИ ПРОБЛЕМ
У ЈЕЗИЦИМА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА
(Градска библиотека, Суботица, 18–20. октобар 1995)

Редакција

Милка Ивић, Павле Ивић, Јудита Планкош, Јулијан Рамач,
Светозар Стијовић, Михал Тир, Драго Ђупић

Главни уредник
ЈУДИТА ПЛАНКОШ

СУБОТИЦА – БЕОГРАД
1996

ОТПОР ПРЕМА ТУЋИЦАМА

У кнез-Михаиловој улици и околним улицама у Београду на таблама фирми, локала, установа и сл. читамо следеће натписе:

Europe trade, Omnia auto, Galanterija, Pedikir i frizer, Davidoff Magnum, Euro salon, Fotograf, Centro market, Elektrotehna, Solid Rapid, Komision, Chop dill, Butik pasaž, Foto korzo, Solarium, Salon, Gravure, Kafa, Cigarette, Casino royal, Moda, Muzej, Berza, Turistički aranžmani, Avio karte, Ekскурзије, Vize, Telegraf, Telefon, Restoran, Foto atelje, Specijalistička stomatološka ordinacija, Kontaktna (sočiva), Ekspozitura 310, Pizze, Sendviči, Hot dog, Galerija (SANU), Ekсклузив, Azzurro, Advokat, Rent a car, Classic, Restoran, Omnia auto, City pasaž, Majestic, Montenegro express, Galerija grafički kolektiv, Reklamni displej, Kineteka итд.

Има ли у овим натписима, често исписаним и изворном (енглеском, италијанском и др.) ортографијом ишта од нашег домаћег језика? Свако ће рећи — нема. А можда и има, кад овакви натписи врве на све стране. Оно чега по свој прилици нема — јесте отпор, бар јавни наших људи који се с таквим натписима сусрећу свакодневно.

Ипак, кад се у каквом „патриотски” надахнутом расположењу помисли на ’стране речи’ или ’туђице’, неретко избијају нерасположења и према самој помисли да нам стране речи обитавају у језику.

Ту, међутим, треба начинити ограду. Отпор према туђицама ипак долази махом из редова лаичке публике, и то утолико већи уколико се о језику, о његовим законитостима и токовима мање зна. При томе је уочљиво да је отпор према речима ове врсте неизоставно утемељен на овешталим предрасудама — да страна реч, као год и све што долази са стране, неумитно разара домаће језичко ткиво, а тиме и темељне одреднице националне културе и идентитета.

Тај страх понекад изгледа генетски укорјењен у свест људи нашег менталитета и поднебља, и ако је тако онда у томе свакако треба назирати остатке и трагове вишевековног ропства под туђинском влашћу. Са тог полазишта, отпор према свему страном, па и страним речима, постаје разумљив, али, дакако, не као рационалан квалитет већ као емоционални штит у наивној заблуди да домаћи језик у додиру или спрези са страним језичким елементом (понекад и писмом, латиницом, на пример) бива угрожаван и осиромашаван. Отуда проистиче и забринутост дела публице која тражи да се (већ једном) поведе организована борба против туђица с циљем да се оне елиминишу и замене домаћим еквивалентима, или бар да се њихова употреба ограничи.

Стручна и научна литература одавно је елаборирала овај проблем полазећи од чињенице да ниједан језик не располаже таквим арсеналом лексема из којег је, попут каквог мађионичарског шешира, могуће извучити домаће речи кад год се за тим укаже потреба. Познато је, уосталом, да су друштвени, чак и научни кругови других, па и већих народа и језика, таквих као што су, рецимо, немачки, енглески или француски, такође устајали у одбрану свог језичког интегритета, настојећи да свим силама, понекад и законским одредбама, запрече продор речи и језичких манира из туђих језика.

На неким језичким просторима у нашем суседству, у оквиру тзв. хрватског књижевног језика, у таквим се прегнућима већ одавно, а данас нарочито, окушавају чак и неки лингвистички посленици, нудећи, макар и на силу бога, решења показујући до каквих се апсурдних и најчешће подсмеха вредних резултата долази. По сваку цену створане нове речи и кованице ('новотворенице'), које се смишљају и у државним кабинетима, а потом присилно уводе у комуникацију, чине од језика својеврсну лакрдију, а све у циљу да се језик не само „очува“ од страног наноса већ и да се учини што оригиналнијим, а тиме уједно и што 'разликовнијим' од других, у првом реду, дакако, од српског језика — чак и по цену да се стандардни хрватски мора учити, јер се такав и не може разумети као матерњи. Већ и неколико примера такве продукције на оној страни, као: *пришомемба*, *причимба*, *приказба*, *сврхидба*, *удружба*, *последак*, *развал*, *мракобјесје*, *зловјешће*, *проумље*, који се, поред и безброј других, роје као осе и надвијају над језик, показује чему вештачка језикоградња може водити.

Уосталом, да ли су и наше творевине типа 'инокосни пословодни орган', 'организација удруженог рада', 'пе-те-те', 'ес-де-ка' и друге „новотворине“ бољи чувари језичке чистоте од страних придошлица типа

директор, фабрика, поштом, банка и сл. речи, које се, осим што су боље, разумеју свуда у свету?

Језичка наука, бар она која није обузета страстима и предрасудама, не налази аргументе за тврдње по којима страни лексик неумитно нагриза и топи корпус језика примаоца. Не треба ни доказивати да нови језички материјал, било страни било домаћи, уколико се уклапа у систем или бива у њему прихваћен као валидан елеменат споразумевања и комуникације, не може, у ствари, бити ни у којем погледу штетан, најмање разоран; напротив, не треба много памети да се увиди како оно што доприноси језичком изражавању и споразумевању, а не ремети основне одлике језичког система, представља важан елеменат богаћења комуникације служећи тиме прогресивном процесу језичког развоја и модернизације, а не његовом назадовању и регресији.

Осим тога, за огроман број страних речи и нема увек ваљаних или потребних домаћих замена (*демократија, политика, музеј, телефон, радио, телевизора* и безброј других), па их је већ из тог разлога немогуће елиминисати. Излаз који би се тражио у стварању или творби нових речи није, као што се то лепо види на примеру хрватске праксе, увек повољан, јер наш језички систем или није увек подесан за такве иновације или и нема могућности да се тим путем задовоље све потребе дана. С друге стране, домаћи еквиваленти, ако их има, обично и не функционишу као потпуни синоними, сходно лингвистичком принципу по коме једна од две напоредне лексеме синонимског ранга временом или поприми другачије значење или се губи. Отуда и страна реч на новом терену поприма или посебну употребну вредност или издиференцирано семантичко обележје. Дистинктивне посебности настају и отуда што се страна реч преузима с наслоном на изворно значење, услед чега се и значењска или употребна вредност лексеме на нашем терену на свој начин формира, редуцира или специфицира, односно подвргава својеврсним дорадама и изменама, што речима може дати нови квалитет како у односу на изворне вредности тако и у односу на домаће лексичке алтернативе.

Такав процес, као, уосталом, и низ сасвим прагматичких околности, не даје лингвистичку легитимацију за начелан отпор према тзв. туђицама. Поред тога, огроман број речи страног порекла мање су пуке *туђице*, а више *интернационализми* (*музеј, опера, музика, интерес, калитал, бирократија, политика* итд.), незамењиви или уходани терминолошки садржаји, својеврсни или обавезни лексички узуси у науци, техници, индустрији, медицини, политици и другим областима људске

делатности, па и у свакодневном колоквијалном језику. Ако се у томе може назрети и својеврстан језички развој не само у границама истог језика већ и у оквиру међусобног приближавања различитих језика, отпор према таквом развоју не би се могао оценити рационалним.

Из овога не треба, дакако, извлачити закључак да домаћи језик и властите лексичке потенцијале треба пренебрегнути и потценити. Домаћем језичком корпусу, најзад, и не прети реална опасност од повлачења пред страним наносом, јер је властити језик дубоко укореван у природно биће сваког говорника.

Уосталом, елеменат „странога” изазива отпор махом онда када се у комуникационој сфери појави реч као нова, одн. као реч непознатог или неразумљивог значења, да би временом, ако преживи, нашла своје место у општем лексику, укоренила се и одомаћила као интегрални и природни део општег језичког корпуса.

Отпор, међутим, одиста треба очекивати у приликама када се страном јексиси прибегава без праве мере и велике потребе, почесто у лажном уверењу да се већом употребом страних речи и термина оставља утисак о већој стручности и учености. Таквим начином језичког општења, међутим, постиже се извештаченост казивања, мисао се више замагљује него разјашњава, комуникација више компликује него упрошћава, па је и индигнација према таквом маниру језичке манипулације колико разумљива толико и оправдана.

Цео процес усвајања нове лексике, међутим, представља део природног процеса, процеса који се очитује не само у језику већ и у свеопштем животу друштва, које је, као и језик, изложено сталним и неизбежним променама. То значи да се одлике језика, његов унутрашњи систем и корпус, не само стално надопуњују и мењају, било под домаћим било под страним утицајима, већ доживљавају често и суштинске, структуралне измене. Нама се, на пример, увлаче у језик елементи атипични за наш језик, такви као што су придеви који немају три рода (типа *макси, ірао, суіер, хейи, конііакіі-іруіа*), именице које се не уклапају или тешко уклапају у наш систем падежа (*шоу, какао, Гаріаніуа*), акценатски ликови са нестандартним одликама (*инііервјі, инііервјіа, саобраћâјâцâ, нейријатіѣльстâвâ, істомищльеник, очилѣдно, једвâ*), затим безброј квазилексема (типа *јуіо-, ју-, авіо-, инііер-, ино-* итд. уместо придевских образовања — југословенски, авионски, интернационални итд.), скраћенице које не само да се изговарају као аутохтоне лексеме већ и мењају по падежима, добијају граматичка, творбена и др. лингвистичка својства (*кебс, кебса, удба, удбе, удбаш, удбовски, інформбіро-ваи,*

-вски, -вщина итд.), против чега, међутим, скоро да и није усмерена оштрица критике, иако — кад је реч о кварењу језика — овакве појаве имају сигурно значајан утицај, ако не и значајнији од оног који се, дакако, најчешће с емоционалним мотивима приписује речима које се називају, понекад и сасвим неоправдано — туђицама.

Egon Fekete (Belgrade)

RESISTANCE TO LOAN WORDS

Summary

Resistance to loan words most frequently derives from the opinion that they damage the language more than they are useful. Practice however completely refutes this view by showing that borrowing words from other languages represents, in concrete situations, the indispensibility of expressive potential, without which linguistic communication would be impossible. Therefore reluctance to loan words can be understood only as emotionally and not rationally motivated.